

Erdős Kristóf

„EGYÜTT VOLTUNK...”

Magyarok Salzburgban, 1956–1990*

Az ausztriai magyar emigráció történetével a szakirodalom eddig elsősorban 1956 kapcsán foglalkozott, itt külön kiemelendők Soós Katalin munkái.¹ A téma menekültjogi vizsgálatát Cseresnyés Ferenc végezte el,² valamint ő foglalkozott a menekültek Ausztriába való megérkezésével, más országokba való továbbításával, illetve hazatérésével is.³ Az Osztrák Szövetségi Hadsereg menekültgondozásban betöltött szerepéről Hubert Speckner írt.⁴ A forradalom és szabadságharc ötvenedik évfordulójára megjelent kötetek tovább gazdagították az ausztriai ötvenhatos magyar menekültekről szóló szakirodalmat.⁵

---

* A 2008 őszén Salzburgban folytatott kutatásaimat a *Stipendienstiftung der Republik Österreich* támogatta. Köszönettel tartozom továbbá a budapesti kutatás során nyújtott segítségéért Soós Viktor Attilának (Magyar Országos Levéltár), Sárközy Rékának (1956-os Intézet), Sz. Kovács Évának és Vörös Géának (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára). Salzburgban segítségemre volt: Oskar Dohle és Gabriele Lütt (*Salzburger Landesarchiv*), Karsay Péter (Salzburgi Magyar Kör), Thomas Mitterecker (*Archiv der Erzdiözese Salzburg*), Peter F. Kramml (*Archiv der Stadt Salzburg*), valamint Arno Strohmeyer (*Paris-Lodron-Universität Salzburg*). Köszönöm interjúalanyaimnak, hogy megtiszteltek bizalmukkal és megosztották velem emlékeiket.

¹ Mások mellett Soós Katalin: Ausztria és a magyar menekültügy. 1956–57. Századok 132. (1998) 1019–1051., Soós Katalin: 1956 és Ausztria. Szeged 1999. és Soós Katalin: 1956-os magyar menekültek a statisztikai adatok tükrében. Levéltári Szemle 52. (2002: 3. sz.) 56–60.

² Cseresnyés Ferenc: A nemzetközi menekültjog alkalmazása Ausztriában az 56-os menekültek befogadásánál. In: Tanulmányok az 1956. évi forradalom és szabadságharc 50. évfordulójára. Szerk. Ádám Antal–Cseresnyés Ferenc–Kajtar István. Pécs 2006. 103–120.

³ Cseresnyés Ferenc: Ötvenhatosok menekülése Ausztriába és Ausztrián át. Múltunk 43. (1998) 42–70.

⁴ Hubert Speckner: Das Bundesheer in der Flüchtlingsbetreuung. In: Die Ungarnkrise 1956 und Österreich. Hrsg. Erwin A. Schmidl. Wien–Köln–Weimar 2003. 275–280.

⁵ Murber Ibolya, Cseresnyés Ferenc, Edda Engelke, Peter Eppel, Lénárt András és Zipernovszky Kornél tanulmányai: Die ungarische Revolution und Österreich 1956. Hrsg. Murber Ibolya – Fónagy

Tartományonkénti feldolgozás ezidáig három készült el: Murber Ibolya a vorarlbergiekről, Edda Engelke a stájerországiakról, Alexandra Haas pedig a tiroliakról írt.⁶ A kor tanúinak visszaemlékezéseit tekintve igen fontos Szépfalusi István evangélikus lelkész kötete.⁷ Szépfalusi az Ausztriai Evangélikus Egyház Magyar Lelkigondozó Szolgálatának vezetője, szerkesztő és a Bornemisza Péter Társaság alapító titkára volt. Írásai többek között az *Új Látóhatárban*, az *Irodalmi Újságban*, a *Katolikus Szemlében*, az *Útitársban*, a bécsi *Magyar Híradóban* és a *Bécsi Naplóban* jelentek meg.⁸ A magyar emigráció történetének tárgyalásakor ezenkívül elengedhetetlen Borbándi Gyula munkáinak ismerete.⁹

Szemben az 1956-os menekültekkel, az 1944–1945-ös és az 1947–1948-as hullámok még kevésbé kutattak. A II. világháború utáni Ausztria menekültproblémáival átfogóan foglalkozott a szövetségi minisztérium egykori tisztviselője, Eduard Stanek. Politikai- és társadalomtörténeti munkájában külön fejezetet szentelt az 1945–1956 közötti „idegennyelvű” (*fremdsprachige*) menekülteknek.¹⁰ Gecsényi Lajos az 1918 és 1956 közötti menekülthullámokat tekintette át röviden, és közölt statisztikát az ausztriai magyar menekültekről az 1956–1978-as időszakból.¹¹ A korszakból eddig nagyobb összefoglaló csak az 1953–

Zoltán. Wien 2006. Továbbá: Revolution, Flucht, Integration. Ungarn–Österreich 1956. Hrsg. Deák Ernő – Fónagy Zoltán. Wien 2006.

⁶ Murber Ibolya: Flucht in den Westen, 1956. Ungarnflüchtlinge in Österreich (Vorarlberg) und Liechtenstein. / Magyar menekültek Ausztriában (Vorarlberg) és Liechtensteinben, 1956. Feldkirch–Bp. 2002., Edda Engelke: „Einem besseren Leben entgegen?” Ungarische Flüchtlinge 1956 in der Steiermark. Innsbruck–Wien–Bozen 2006., Alexandra Haas: Ungarn in Tirol. Flüchtlingsschicksale 1945–1956. Innsbruck–Wien–Bozen 2008.

⁷ Szépfalusi István: Lássátok, halljátok egymást! Mai magyarok Ausztriában. Bp. 1992.

⁸ Borbándi Gyula: Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia. Bp. 1992. 345–346. és Kászoni Zoltán: A kölcsönös bizalom jegyében. Beszélgetés Szépfalusi Istvánnal az Ausztriai Magyar Evangélikus Gyülekezet, a Magyar Lelkigondozó Szolgálat és a Bornemisza Péter Társaság történetéről. (1994. december). www.bornemisza.at/tort.htm, 2012. május 6.

⁹ Borbándi Gyula: A magyar emigráció életrajza, 1945–1985. I–II. Bp. 1989.

¹⁰ Eduard Stanek: Verfolgt, verjagt, vertrieben. Flüchtlinge in Österreich. Wien–München–Zürich 1985. 46–59.

¹¹ Gecsényi Lajos: Magyarok Ausztriában. Rubicon 18. (2008: 1. sz.) 80–81.

1956 közötti stájerországi magyar menekültekről készült.¹² Jelen tanulmány előzménye a salzburgi magyarok 1945–1953 közötti történetéről szóló írás.¹³

Tanulmányunk forrásbázisát salzburgi és hazai levéltárak (*Archiv der Erzdiözese Salzburg, Salzburger Landesarchiv, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Magyar Országos Levéltár*) iratai képezik, valamint magyar és német nyelvű sajtóanyag. Utóbbiakat az Országos Széchényi Könyvtárban és a *Salzburger Landesarchiv*-ban kutattam.

„Új” magyar menekültek Salzburgban¹⁴

Az osztrák közigazgatás megkülönböztette a „régí” (*Altflüchtlinge*) és az „új” menekülteket (*Neuflüchtlinge*). Az 1956. október 23. előtt érkezetteket régi, az 1956. október 23. után érkezettek pedig új menekülteknek nevezték. 1945-ben Ausztria 6 millió körüli lakosságából 1 millió 650 ezer (27,5%) fő menekült volt, tehát tíz osztrákra közel három külföldi jutott.¹⁵ A szövetséges hatalmak által megszállt országba több hullámban érkeztek a magyar menekültek. Az 1944–1945-ös és az

---

¹² Edda Engelke: Die Steiermark als Aufnahmeland für Flüchtlinge aus Ungarn 1953 bis 1956. Graz 2006.

¹³ Erdős Kristóf: „Ma érkeztem...” Magyar menekültek Salzburgban 1945–1953. Korall 12. (2011: 46. sz.) 15–41.; A salzburgi magyarok második világháború utáni történetének összefoglalói – a kutatások korábbi állása szerint: Erdős Kristóf: A salzburgi magyarok története a második világháború után. In: Chronica Hungarorum Austriacorum .Festschrift zum 30jährigen Bestehen des Zentralverbandes Ungarischer Vereine und Organisationen in Österreich 1980–2010. Ünnepi kiadvány az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége 30 éves fennállása alkalmából. Hrsg./szerk. Maria Jahn–Brandenstein–Böröndi Lajos. Wien/Bécs 2010. 275–290. és Erdős Kristóf: Neue Heimat Salzburg. Die Geschichte der ungarischen Emigration in Salzburg nach dem Zweiten Weltkrieg. Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde 151. (2011) 363–388.

¹⁴ A kutatás – a tanulmány ezen részére vonatkozó – korábbi állapotáról számol be Erdős Kristóf: Világgá mentünk. Magyar Nemzet 2010. december 11. 34. (mno.hu/migr_1834/vilagga_mentunk-208690, 2012. április 16.)

¹⁵ Erről Franz Olah belügyminiszter Bécsben, 1964. május 25-én tájékoztatta a Nemzeti Tanácsot. Franz Olah: Zur Flüchtlingssituation 1945–1961. Der Olah-Bericht an den Nationalrat 1964. In: Das zweite Dach. Eine Zwischenbilanz über Barackennot und Siedlerwillen 1945–1965. Hrsg. Adalbert Karl Gauss – Bruno Oberläuter. Salzburg 1979. 11.

1947–1948-as menekülteket az „ötvenhatosok” követték, 1956-ban 180 288 magyar menekültet regisztráltak Ausztriában.¹⁶

Az ország felé irányuló menekültáradat 1956. november 4-én kezdődött el: ekkor már mintegy hatezer fő érkezett meg. Ők elsősorban politikai okokból emigráltak: féltek a megtorlástól, repressziótól, a diktatúra visszaállításától. Azonban nagyszámban voltak olyanok, akik gazdasági okokból döntöttek az ország elhagyása mellett. „Összetételében egyetlen korábbi emigráns réteg sem volt olyan vegyes, mint az ötvenhatos. Ami a társadalmi háttérrel, képzettséggel, foglalkozással és politikai tájékozódással illeti, az ötvenhatosok híven tükrözték a korabeli magyar társadalmat [...]. 1956-ban viszont nemcsak a forradalmi események résztvevői, hanem mindazok távoztak, akik Rákosi uralma alatt sikertelenül próbálkoztak a meneküléssel, és akik kilátástalannak tartották jövőjüket Magyarországon. 1956-ban jelentkezett először nagyobb számban az a réteg, amelyet gazdasági és egzisztenciális okok indítottak az ország elhagyására.” – véli Borbándi Gyula.¹⁷

A menekültek, miután átlépték a magyar határt, először Burgenlandban tartózkodtak, majd továbbvitték őket a Béctől 20 km-re délre található traiskircheni átmeneti táborba. Onnan legtöbbjük útja Bécs és Graz irányába vezetett.¹⁸

Salzburgba az első menekültek – két katonatiszt és 48 határőr – 1956. november 8-án érkeztek meg. Másnap hajnali négy órakor 13 szerelvény futott be a salzburgi főpályaudvarra, mintegy 600 husz és harminc év közötti férfival. A vonatot a Salzburtól nyugatra lévő siezenheimi táborba, az ún. *Camp Roeder*-be irányították.

---

¹⁶ Majtényi György: „Magyar barátaink szívünk kapuján kopogtatnak”. Magyar menekültek Ausztriában. Lymbus 3. (2005) 369.

¹⁷ Borbándi Gy.: A magyar emigráció i. m. I. 409.

Az 1956-os menekültek motivációiról ld. Erdős Kristóf: Akik Bécsig jutottak. Magyar Nemzet, 2012. február 4. 34.

¹⁸ Soós K.: Ausztria i. m. 1026.

Ott egy lakóblokkban 150 menekültet szállásoltak el. Még aznap megvizsgálták őket, a betegeket pedig a külön számukra fenntartott szárnyakba helyezték el.¹⁹

Négy nappal később, 1956. november 13-án további 300 férfi, nő és gyermek különvonata érkezett Salzburgba. A *Salzburger Nachrichten* tudósítása szerint ezek a magyarok hazájuk különböző részeiről: Budapestről, Miskolcra és Győrből menekültek el.²⁰ A következő transzport – 1000 férfi, nő és gyermek – november 17-én érkezett a salzburgi főpályaudvarra. A tartományi parlament tagjai Walter Leitner, Hermann Rainer és Sepp Weißkind várták a menekülteket, és a Vöröskereszt gondoskodott róluk. Ezután közülük 500-at a városi közlekedési vállalat a hellbrunni táborba szállított. A másik 500 magyart továbbvitték Tirolba és a Német Szövetségi Köztársaságba.²¹

A siezenheimi táborról néhány oldalas beszámolót közölt Martin A. Bursten újságíró *Escape from Fear (Menekülés a rettegésből)* című könyvében.²² A laktanya először a megszálló amerikai csapatok kezébe került.²³ Bursten szerint 1956. november végén szinte az összes magyar menekültet ebben a táborban szállásoltak el. Egy külön bekerített részen tartózkodtak az alakulataikat elhagyó magyar katonák.²⁴

---

¹⁹ Ungarns Freiheitshelden im Camp Roeder. *Salzburger Nachrichten* 1956. november 10. 5.

²⁰ Endstation Freiheit für KP-Opfer. *Salzburger Nachrichten* 1956. november 14. 5.

²¹ 500 Flüchtlinge eingetroffen. *Salzburger Nachrichten* 1956. november 19. 7.

²² A könyvről megjelenése után ismertetés jelent meg az amerikai *The Saturday Review* hetilapban. *Angier Biddle Duke: Escape from Fear*, by Martin A. Bursten. *The Saturday Review*, 1958. május 10. 16. (www.unz.org/Pub/SaturdayRev-1958may10-00016, 2012. május 6.)

²³ A „Camp Roeder” történetét összefoglalja Thomas Mitterecker: Vom „Camp Roeder” zur „Schwarzenbergkaserne”. Die größte Kaserne in Österreich wurde vor fünfzig Jahren eröffnet. *Unser Land*, 2002. február. 23. (www.salzburg.gv.at/pressebuero/lpb/unserland/feb_2002/23.htm, 2012. május 6.)

²⁴ A magyar katonákat és a határon fegyverrel átjött civileket az osztrák biztonsági erők lefegyverezték, és Siezenheimbe szállították. November végén a táborban 949 magyar menekült tartózkodott szoros őrizetben, az osztrák védelmi minisztérium katonapolitikai részlegének felügyelete alatt: 47 tiszt, 9 tiszthelyettes, 619 honvéd, 181 egyetemista, 72 civil férfi, 11 nő és 10 gyerek. Cseresnyés F.: Ötvenhatosok i. m. 55–56.

„Amikor a Roederben jártam, november végén, 5.000 férfi,²⁵ nő és gyermek versenyzett minden igénybe vehető négyzetméterért, abban a néhány megnyitott épületben. A kimerült, éhes és átfázott menekültek többnyire fiatal, 18 és 25 év között férfiak és nők voltak, akik az azt megelőző éjszaka érkeztek meg Roederbe. Kis szobákban, folyosókon és a lépcsőkön összezsúfolva aludtak. Csak kevés ágy volt.” – jellemezte az állapotokat.²⁶

Az étkeztetésre így emlékezett:

„Továbbmentem a nagy udvaron, ami nyilvánvalóan gyülekezési vagy kiképzési tér lehetett, s megláttam egy hatkerekű, vászonnal leborított teherautót, amely köré egy több mint 300 fiatal emberből álló csoport tömörült. A fiatalok csajkákat tartottak, és nyilvánvalóan ételre vártak. Amint megfigyeltem, a csoport szabályos sorban kanyarodott a teherautó mögé. Aztán a 20 gallonos rozsdamentes acéltartályból elkezdtek kiosztani valamilyen folyékony keveréket, ami leginkább híg becsinálnak látszott. Vártam, hogy adni kezdjék a többi ételt is, de nyilvánvalóan ez volt minden, ami a masszív teherautón volt. Amikor az ételt kiosztották, már ameddig tartott, s talán az éhes, fáradt és hiányosan öltözött felének sem jutott, a nagy teherautóra visszarakták az acéltartályt, és a jármű elment.

Egy órával később ugyanez az óriási teherautó pöfögött be a gyülekezőhelyre egy másik tartállyal, amelyben ugyanez a kotyvalék volt. Azok, akik nem adták fel az undortól, végül is ettek.

Egy felső fürdőszobaablakból végigfotóztuk az etetési folyamatot, beleértve egy teleobjektíves felvételt egy jól ápolt, középkorú férfiről is, aki még a csajka

---

²⁵ A tábor 1956 decemberétől a Vöröskereszt Társaságok Ligája tartotta fenn. A *Megállapodás a magyar menekültek segélyezéséről* című dokumentum 4500 főre teszi a siezenheimi tábor lakónak létszámát. 1957. október 1-én valamennyi menekülttábor az osztrák szövetségi belügyminisztérium igazgatása alá került. Soós K.: Ausztria i. m. 1030–1032.

²⁶ Martin A. Bursten: *Escape from Fear*. New York 1958. 114–116.

alját is kitörölte, ő később elmondta nekünk, hogy a világon semmit nem evett a megelőző nap reggele óta.

Elképzelhetetlen volt, hogy egy olyan nagy táborban, mint Roeder, egyetlen főzőüst legyen, amiben levest vagy gulyást főznek. Ugyanilyen elképzelhetetlen volt, hogy ne legyen megfelelő konyhai felszerelés, hiszen be lehetett volna szerezni a sok bezárt nyári hotelből vagy étteremből, itt Salzburg környékén – de legalábbis valamelyik közeli táborból. Munkaerő több is volt, mint kellett volna, hiszen itt volt a nagyszámú magyar, akik képesek lettek volna leves vagy valamely egyszerű étel elkészítésére. Az a lehetőség, hogy nem volna elég élelmiszer, szintén kizárható volt, mert hiszen nem csupán a piacon volt található fölös mennyiségben, de az olyan jótékony szervezetek, mint a Quakers²⁷, a CARE²⁸ vagy mások jelentős tételeket halmoztak föl, arra az esetre, ha még többen jönnének.

Nyilvánvalóan rajtakaptuk a tábor vezetőségét, hogy egyszerűen semmibe vették ezt az óriási emberáradatot.”²⁹

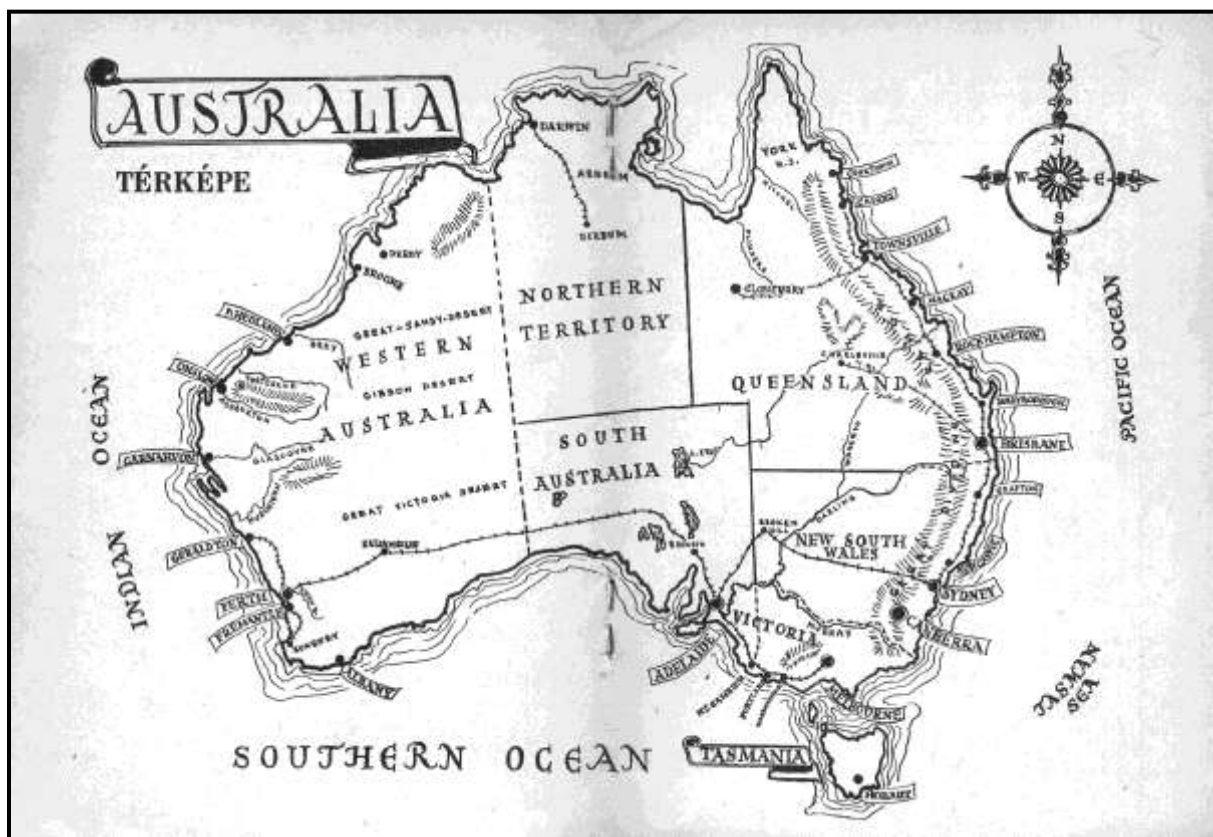
A külföldi államok közül először Ausztrália jelentette be, hogy szívesen fogadják a kivándorolni szándékozó magyarokat – számolt be a *Salzburger Nachrichten* 1956. november 19-i száma. A menekülteknek a Hellbrunner Alle 8. szám alatt kellett regisztrálniuk.

---

²⁷ Az 1650-es években, Angliában alapított keresztény vallási mozgalom hivatalos neve: Religious Society of Friends. <http://quaker.org/>, <http://quakerinfo.org/>, 2012. május 6.

²⁸ Egy 1945-ös alapítású amerikai segélyszervezet. <http://www.care.org/about/history.asp>, 2012. május 6.

²⁹ Sós Péter János fordítása. (*Bursten*: Escape i. m. 116–117.) In: Sós Péter János: Magyar exodus. Magyar menekültek Nyugaton, 1956–1959. Bp. 2005. 44–45.

Ausztrália térképe a magyar kivándorlók számára készített kiadványból³⁰ (Forrás: Országos Széchényi Könyvtár, OA 21.015)

Ausztrália az elkövetkező időben 1000 menekültet kívánt befogadni.³¹ A civil szervezetek közül a helyi cserkészek kapcsolódtak be a magyarok segítségébe: ruhagyűjtési akciót indítottak, valamint arra hívták fel az osztrák családokat, hogy egyszer vagy akár több alkalommal is hívják meg ebédre a menekülteket.³²

Ausztrália után az Amerikai Egyesült Államok biztosította a magyarok számára a kivándorlás lehetőségét. 1956. december 1-jén a *Salzburger Nachrichten* jelentette, hogy Arnlioth G. Heltberg konzul tájékoztatása szerint már 1200 vízumot

³⁰ Some facts about Australia / prepared and issued by World's YMCA/YWCA. World's Young Men's Christian Association/Young Women's Christian Association. Salzburg 1957. 10–11.

³¹ Australien sucht Ungarn. *Salzburger Nachrichten* 1956. november 19. 7.

³² Pfadfinder arbeiten für Flüchtlinge. *Salzburger Nachrichten* 1956. november 21. 7.

adtak ki magyaroknak, és további 400 vízum lesz készen a következő napokban.³³ A lap 1956. december 7-i száma pedig már arról adott hírt, hogy a következő kedden – tehát december 11-én – 750 magyar hagyja el Salzburgot Ausztrália irányába. Továbbá beszámoltak arról, hogy Salzburg tartományban hazatérésre az ideig körülbelül 50 magyar jelentkezett, tehát a menekültek mindössze 1%-a. Sok magyar azonban csak akkor akart hazatérni, ha az országban döntő változás következik be, addig azonban a tartományban kívántak maradni.³⁴

Két hónappal később, 1957. február 2-án ismét magyarok kivándorlásáról tájékoztatott a *Salzburger Nachrichten*. Aznap ugyanis ismét egy nagy transzport hagyta el a várost. Körülbelül 2000 magyart vittek különvonattal Észak-Németországba, hogy a brémai kikötőből tovább szállítsák őket az Egyesült Államokba. A lap a hírhez hozzáfűzte, hogy az amerikai kivándorlási program csak azon magyar menekültek számára lehetséges, akiknek már hozzátartozóik élnek az Államokban.³⁵

---

³³ 1600 Ungarn nach USA. Salzburger Nachrichten 1956. december 1. 25.

³⁴ US-Luftbrücke für 1000 Ungarn pro Tag. Salzburger Nachrichten 1956. december 7. 5.

³⁵ Wieder Ungarn-Transporte. SN 1957. február 2. 5.

Az Alpenstrafßen lévő tábor 40. barakkjának melléképülete, 1957 körül (Forrás: Archiv der Stadt Salzburg)

A Salzburgban menedéket talált magyarok társadalmi aktivitásáról számol be a *Salzburger Nachrichten* 1957. február 6-i száma, ugyanis két nappal korábban a Kádár-kormány repatriáló bizottsága látogatta meg a bécsi Hörndlwald menekülttábor lakóit. A bizottság teljes kudarcot vallott, hiszen egyetlen menekült sem volt hajlandó beszélni a küldöttekkel.

A bizottság salzburgi látogatása belátható időn belül szintén várható volt. Ezt megelőzve a salzburgi menekültek Simon Vilmos vezetésével nyílt levelet intéztek az Osztrák Szövetségi Kormányhoz. A magyarok tiltakoztak az ellen, hogy hazájuk kommunista kormányának küldöttei táborukat meglátogassák: „Nem akarjuk többet látni az apáink, anyáink gyilkosait, nem akarjuk többet látni gyermekeink hóhérait és a börtönőröket. És nem engedjük, hogy a mi dolgainkba beleavatkozzanak vagy hogy azt csak meg is próbálják.” Arra kérték az osztrák kormányt, hogy a

bizottságnak ne engedélyezzék a salzburgi táborok felkeresését. A nyílt levelet mintegy 41 lapon 2500 magyar menekült írta alá.³⁶

Lakás az Alpenstraßen élő tábor 40. barakkjának melléképületében, 1957 körül (Forrás: Archiv der Stadt Salzburg)

Az Egyesült Államokba való bevándorlást hamarosan leállították,³⁷ a bevándorlási stoppot 1957. április 13-án a bécsi amerikai követség is kihirdette. A hír

---

³⁶ „Hinaus mit den Henkern unserer Kinder!” Resolution von 2500 ungarischen Freiheitskämpfern an die Regierung gegen Kadar-Kommission. Salzburger Nachrichten 1957. február 6. 5.

sokkolta a salzburgi magyar menekülteket: a *Camp Roeder*ben 1957. május 6-tól négy napon át éhségstrájkot folytattak. Oskar Helmer osztrák belügyminiszter táviratban próbált közbenjárni a magyarok érdekében, mind a bécsi amerikai nagykövetnél, mind az Egyesült Nemzetek Szervezete Menekültügyi Főbiztosánál, azonban nem járt sikerrel. Helmer hangsúlyozta: „A siezenheimi éhségstrájk egy világosan figyelmeztető jel. Ha a szabad világ az utolsó órában a saját felelősségére nem emlékezik, akkor fennáll annak a veszélye, hogy nem méltatják az összes áldozatot [...] A siezenheimi demonstráció feltartóztatásának vagy egyáltalán az elterjedésének a következménye egy mérhetetlen üldözés lesz a Vasfüggönytől keletre. Az Egyesült Államok rendelkezik azokkal a potenciális hatalmi eszközökkel, amelyekkel a fennmaradó új magyar menekültek problémáját egyszer és mindenkorra megoldhatja.”³⁸ Az Egyesült Államok azonban nem változtatta meg álláspontját.³⁹

A magyar menekültek tájékoztatásában fontos szerepet töltött be a bécsi központú Magyar Menekültügyi Szolgálatnak (*Ungarischer Flüchtlingshelfsdienst*) a hellbrunni táborban működő salzburgi irodája.⁴⁰ A következő területeken nyújtottak segítséget: jogi tanácsadás, hatóságoknál való eljárás, útbaigazítás, elhelyezés, munkaközvetítés, kisebb segélyek nyújtása, iratok hiteles fordítása, segédkezés a kivándorolni óhajtok ügyeinek elintézésénél, tanárok elhelyezkedése, illetve diákok továbbtanulása.⁴¹

---

³⁷ A mindezidáig kivándorlók létszámáról nem találtunk adatot.

³⁸ *Bayer Anton*: Die ungarischen Flüchtlingslager in Österreich. Integration. Bulletin International. Association for the Study of the World Refugee Problem. 4. Jrg. Nummer 2/1957. Vaduz. 109.

³⁹ *Soós K.*: Ausztria i. m. 1048. és *Bayer*: Die ungarischen i. m. 109.

⁴⁰ Címe: Hellbrunn-i tábor, 31-es barakk. Vö. *Soós K.*: 1956 i. m. 122.

A Segélyszolgálatot a korábban Salzburgban működő Magyar Iroda (vö. *Erdős K.*: „Ma érkeztem...”... i. m. 32.) vezetője, dr. Taubinger László hozta létre Bécsben, 1956 novemberében. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL) 3.2.3 Mt 671/7 „Sampson Frank” 25.

⁴¹ *Soós K.*: 1956 i. m. 86., 121.

A Magyar Menekültügyi Szolgálat salzburgi irodája 1958-ban (Forrás: 1956-os Intézet)

Az egyik salzburgi menekülttáborban uralkodó állapotokról tudósított röviden a *Bécsi Magyar Híradó* 1957. március 6-i száma, „Tömeges ételmérgezés a glasenbachi táborban” címmel. „Február 28-án hét kocsival kellett kiszállniok a mentőknek a Salzburg melletti glasenbachi lágerba, s a táborból harminc személyt kellett kórházba szállítaniok. A menekültek ebéd után sorozatosan gyomorfájásról panaszkodtak, majd hányni kezdtek. Amikor már 50 személy jelentkezett a tábororvosnál, a mentőket hívták segítségül, akik a súlyosabb eseteket a salzburgi kórházba szállították. Életveszélyes mérgezés nem fordult elő. A csendőrség azonnal zárolta az élelmiszerraktárban lévő készleteket, s azokat a salzburgi kórházban vegyivizsgálat alá vették. A táborlakók már régebben panaszkodnak az ellátásra. A Vöröskereszt megbízottai vizsgálatot indítottak a konyhaszemélyzet ellen. Ennek befejeztéig a táborban a főzést beszüntették és a menekülteket megfelelő

pénzösszeggel látják el, hogy élelmezésükről maguk gondoskodhassanak.”⁴² Hogy az eset mennyire volt egyedi, vagy rendszeresen előforduló – megfelelő források hiányában – nem tudjuk megállapítani. Mindenesetre hírértékkel bírt, ezért tudósíthatott róla a bécsi magyarok lapja.

A salzburgi magyar menekültek hétköznapijai

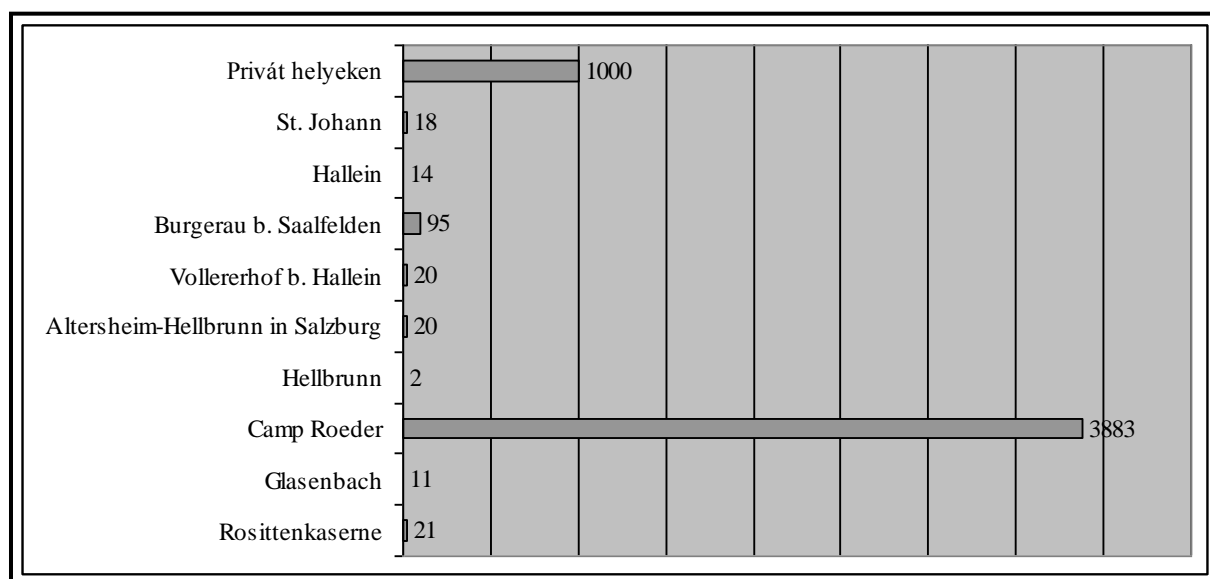
A Salzburgban 1956-ban menedéket talált magyarokról a Salzburgi Érsekség⁴³ statisztikai adatai tájékoztatnak, miszerint ekkor összesen 5084 magyar tartózkodott az érsekség területén. Számuk 1957 után – a kivándorlások miatt – folyamatosan csökkent. A Salzburgi Érsekség területén 1958-ban 1237 új menekült tartózkodott, ebből 835 a *Camp Roeder*-ben, 19 Salzburgban, a rositteni táborban.⁴⁴

---

⁴² Tömeges ételmérgezés a glaserbach-i táborban. Bécsi Magyar Híradó, 1957. március 6. 5.

⁴³ A Salzburgi Érsekség területe magában foglalja Salzburg várost és az egész tartomány, továbbá Tirol tartomány északkeleti részét.

⁴⁴ AES EB Rohrer, 19/15. Bischofskonferenz 1958/1. Bericht über die Seelsorgliche Betreuung der Ungarnflüchtlinge in Österreich.

Magyar menekültek (fő) a Salzburgi Érsekség területén (1956) (Forrás: Archiv der Erzdiözese Salzburg (a továbbiakban: AES) EB Rohrer, 19/15: Österreich, Ungarn, Wien (1956))

1956-ban – a fenti diagram alapján – a siezenheimi *Camp Roeder*-ben lakott a legtöbb menekült: 3883 fő, vagyis az összlétszám 76,3%-a. A többi helyen igen csekély volt a magyarok száma. Az 5084 fős létszám 1957-ben lényegesen csökkent a kivándorlások miatt: a Salzburgi Érsekség területén ekkor 1747 új menekültet helyeztek el, közülük 1559-et a *Camp Roeder*-ben.

Magyar menekültek a salzburgi pályaudvaron 1957-ben (Forrás: 1956-os Intézet)

A menekültek lelkigondozását mind római katolikus, mind református részről végezték. Az előbbiekről az alábbi beosztás szerint gondoskodtak: Mihályfi János⁴⁵ Hellbrunnban, Glaserbachban és a Rosetteni táborban; P. Kocsis OSB St. Johannban, Kocsis József⁴⁶ és Henye Géza⁴⁷ Camp Roeder-ben. Halleinben, Burgerau b.

---

⁴⁵ Mihályfi Jánost (Baja, 1905 – Salzburg, 1986) a kalocsai főegyházmegyében szentelték pappá 1928-ban. 1936-tól egy éven át Berlinben folytatott tanulmányokat. Többször indult ellene fegyelmi eljárás a harmincas-negyvenes években. 1945-ben kiutasították Bácskából, innen egy átmeneti foktői periódus után Ausztriába került. Kiemelkedő szerepet töltött be a magyar menekültek életében, 1948-tól 1986-os haláláig a salzburgi magyar közösség lelkésze volt. Erdős K.: „Ma érkeztem...” ... i. m. 26.

⁴⁶ Kocsis Józsefet 1957. február 12-én rendelte Salzburgba László István apostoli vizitátor, hogy bekapcsolódjon a siezenheimi táborban folyó munkába. Kocsist nevezték ki a lelkigondozói szolgálat vezetőjévé, mivel idősebb volt a már ott dolgozó Henye Gézánál. AES EB Rohrer, 19/16. 296/57., Vis. 76/5.

⁴⁷ Henye Géza (szül. Kapuvár, 1926. március 19.) többek között Mosonmagyaróvárott és Környén szolgált káplánként (1951–1956). „A forradalomban mind szavakban, mind tettekben igencsak felhívta magára a figyelmet” – áll a megjegyzés rovatban Henye salzburgi személyi adatlapján. Az 1956-os szabadságharc után Ausztriába távozott, majd László István utasítására 1956 decemberétől megkezdte

Saalfeldenben, Vollererhof b. Halleinben a menekültek közötti szolgálatot a helyi plébániák végezték.⁴⁸ 1957-ben ahol a római katolikusok lelkigondozása továbbra is Kocsis József és Henye Géza feladata volt a *Camp Roeder*-ben. A Salzburgban privát helyeken lakó régi és új menekültek között Mihályfi János szolgált.⁴⁹

A magyar reformátusok közötti lelki munkát Végthy Károly református lelkész végezte, aki a salzburgi tartományon kívül járt Felső-Ausztria, Tirol és Voralberg magyar menekültjei között is.⁵⁰ Végthy Károly visszaemlékezése szerint a magyarok rendkívül rossz körülmények között éltek. A barakkokban nagyon kevés helyet biztosítottak egy-egy embernek, és szorosan egymás mellett kellett feküdniük az ott lévő tábori ágyakban. A menekülteknek igen kevés holmijuk volt, így azok nem foglalták a helyet. A szálláshelyek jellemzésekor Végthy továbbá arról beszélt, hogy a szomszédos barakkokban a vékony falak miatt szinte mindent szóról-szóra lehetett érteni. A linzi barakkoknál pedig külön kiemelte, hogy azok igen labilisak voltak, és ha jött egy nagyobb szél, akkor az összeset megmozgatta.

A salzburgi lágermunka során a lelkészek istentiszteleteket, bibliaórákat tartottak a menekülteknek. A táborokban ökumenikus összejöveteleket is rendeztek: Végthy közös bibliaórát tartott Mihályfi Jánossal. A bibliaórákat különböző programok kísérték, így például régi magyar népdalokat és más zenéket is hallgattak. A lágermunka legszomorúbb pillanatainak – Végthy Károly számára – a

---

a magyar menekültek közötti munkát a siezenheimi táborban. AES EB Rohrer, 19/16. 2840/56., 1177/58.

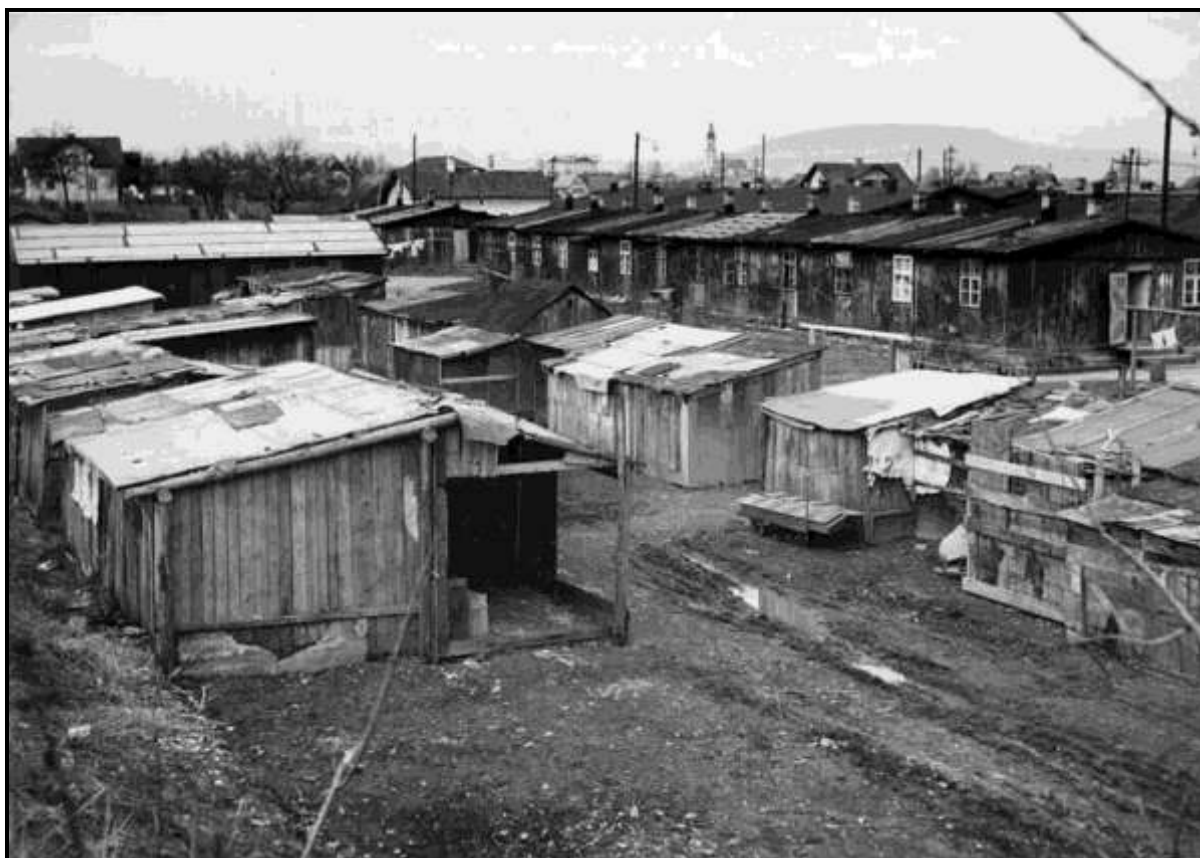
⁴⁸ AES EB Rohrer, 19/15.

⁴⁹ AES EB Rohrer, 19/15. Bischofskonferenz 1957/II. zu Punkt 18er Tagesordnung (Ungarnflüchtlinge).

⁵⁰ Végthy Károly (Szentgyörgyvölgy, 1927–) győri református segédlelkészként szolgált, amikor 1957. február 22-én elhagyta Magyarországot. Salzburgban telepedett le, ahol magyar református lelkészként először a menekülttáborokban kezdte meg munkáját. 1970–1988 között Voralbergben szolgált, majd visszatért Salzburgba. ÁBTL 3.2.4. K-2269 „Anderson Lancelot” 13.; Interjú Végthy Károly református lelkésszel. Salzburg, 2009. január 16. Készítette: Erdős Kristóf. (a továbbiakban: Végthy–interjú).

főként tengerentúlra kivándorló magyarok csoportjainak elbúcsúztatása, zászlószentelése számított.⁵¹

A Salzburgi Érseki Levéltárban egy igen részletes kimutatás olvasható a magyar menekültek házasságkötéseiről. 1956. november 30. és 1958. október 1. között Salzburgban összesen 79 magyar pár kötött házasságot a római katolikus egyház szertartása szerint. A szertartást végző papok Henye Géza, Kocsis József, P. Juhász Augustin OFM⁵² és Mihályfi János voltak.⁵³

Sérült lakóbarakkok az Erzherzog-Eugen-Straßén Salzburg-Itzlingben, 1957 körül (Forrás: Archiv der Stadt Salzburg)

---

⁵¹ Véghegy-interjú.

⁵² P. Juhász Augustin 1957 januárjában a rendi vezetés engedélyével kivándorolt Kanadába, hogy egy vancouveri főiskolán a magyar diákok közötti szolgálatot ellássa. AES EB Rohrer, 19/16. Z: Vis. 107/3.

⁵³ AES EB Rohrer, 19/16.

A salzburgi lágerek egyikéről rendelkezésre áll egy igen részletes leírás. Egy Ausztriából hazatért menekült a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányságon 1959. december 4-én történt kihallgatásán beszélt egy olyan táborról, amely „Salzburg külterületétől kb. 1 km-re volt az autót út mellett egy katonai laktanyában”.⁵⁴ Ezen lokalizáció alapján igen nagy valószínűséggel állítható, hogy a *Camp Roeder*-ről van szó.⁵⁵

A lágerről az egykori menekült elmondta, hogy kilenc darab egyemeletes és öt földszintes épületből állt.⁵⁶ A földszinten különböző irodák, konyhák, ebédlők voltak, továbbá mozihelyiség és könyvtár. A táborban a menekült információi szerint 8 000–10 000 személy tartózkodott.⁵⁷ A terület biztonságaért osztrák csendőrök feleltek, őrszobájuk a parancsnoki épületben volt, a bejáratnál azonban nem csendőrök álltak őrt, hanem két-három osztrák portás dolgozott. A tábort napközben szabadon el lehetett hagyni, azonban időközönként fel kellett mutatni az ott kapott igazolványt. Ez egy kartonlapot jelentett, amelyen a név, a születési év, valamint a lakóblokk száma volt feltüntetve. A tábornak megszabott napirendje nem volt. Reggel a blokkparancsnokok ellenőrizték a szobákat, főleg azok tisztasága miatt, ezután azonban mindenki szabadon végezhetett saját tevékenységét. Ebédet 12 és 13 óra között osztottak. Eleinte a reggelit, ebédet és vacsorát felvitték a szobákba, ahol azokat a szobaparancsnokok osztották szét. Néhány hónap múlva azonban ezt a rendszert megszüntették, és mindenkinek személyesen kellett az ebédlőbe menni, hogy ott fogyassza el az adagját.⁵⁸

---

⁵⁴ ÁBTL 3.1.5. O-17011 Ausztriából amnesztiával hazatértek 93.

⁵⁵ Egy 1958. május 21-én kelt budapesti jelentésben többek között a következőket olvashatjuk a siezenheimi táborról: „A Camp Roeder-i láger Salzburg mellett van közvetlenül. A láger átalakítása előtt katonai laktanya volt...” ÁBTL 4.1. A-1146 Nyugati országok gyűjtőlágerei, vezetői, személyzetük 11–12.

⁵⁶ A kihallgatott menekült a lágerban 1958. április 10-ig tartózkodott a férjével együtt. Ezután a tábor megszűnése miatt áthelyezték őket egy linzi táborba. ÁBTL 3.1.5. O-17011, 93.

⁵⁷ A már részleteiben idézett 1958-as jelentés szerint: „A láger befogadó képessége 6 000–7.000 fő.” ÁBTL 4.1. A-1146, 12.

⁵⁸ ÁBTL 3.1.5. O-17011, 93–94.

A táborban lévő magyar menekültek közül többen jártak be a városba és a környékre dolgozni. A kihallgatott menekült a tábor területén vállalt takarítási munkákat, férje pedig egy Salzburgban működő játékárugyárban dolgozott, ahol aztán 1957 szeptemberében felmondott. Ennek okát az asszony abban jelölte meg, hogy a Kanadába történt kivándorlási jelentkezésüket pozitívan bírálták el. Azonban a konzulnál történt kihallgatás során ezt a döntést felülbírálták, mivel kiderült, hogy férje párttag volt. Ezután a férfi is beállt takarítani, valamint nyitottak szobájukban egy tábori kantint, amelyet salzburgi tartózkodásuk végéig üzemeltettek. A menekült kihallgatása során megjegyezte, hogy ez a táborban megengedett dolog volt: minden blokkban működött egy-két kantin.⁵⁹

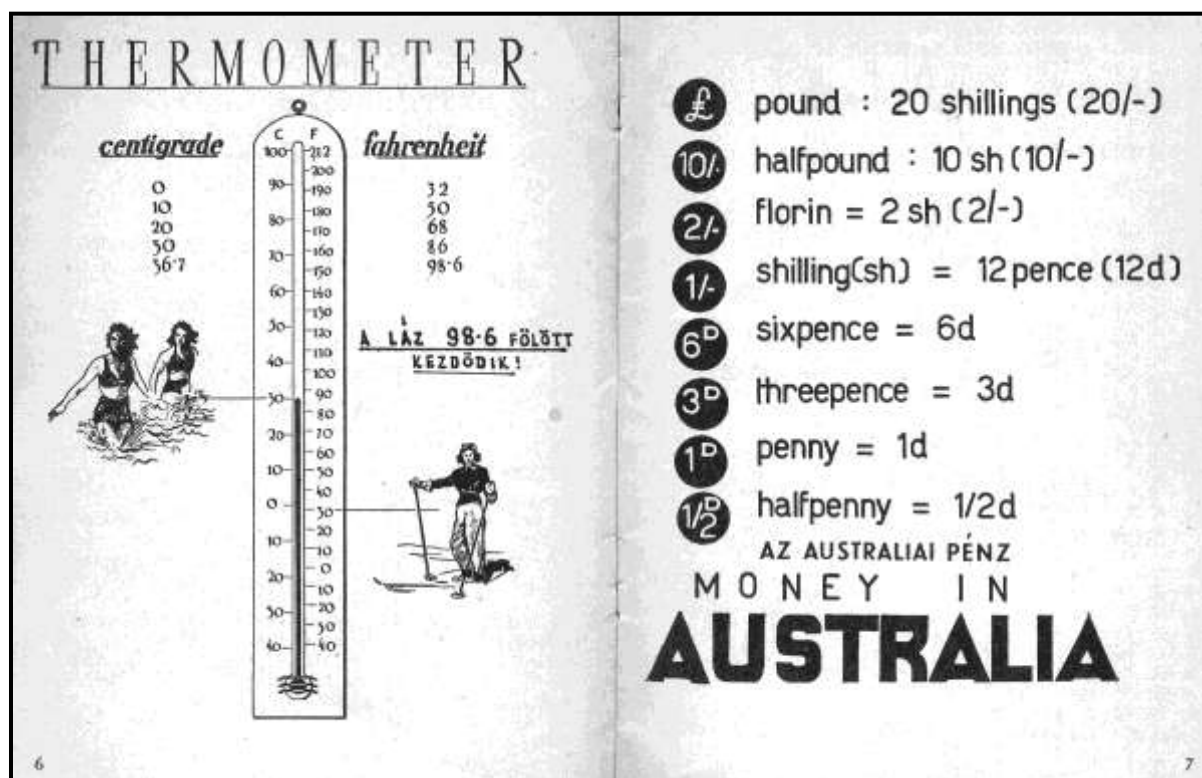
A Salzburgból való kivándorláshoz két kihallgatáson is részt kellett venni. A kihallgatott menekült információi szerint először be kellett menni a városba, ahol az amerikaiak az ún. USEP–kihallgatást⁶⁰ végezték. Ezután pedig a táborban egy konzuli kihallgatáson is meg kellett felelni. A kanadai, ausztráliai, svéd, illetve egyesült államokbeli konzulokat ki-ki annak függvényében kereste fel, hogy melyik államba jelentkezett kivándorlásra. Az ausztrál kihallgatáson a menekült férjétől megkérdezték: volt-e katona, és ha igen, meddig; mikor lett párttag; részt vett-e a forradalomban, miért akar Ausztráliába kivándorolni. Az asszonytól csak azt kérdezték, hogy mikor házasodtak össze.⁶¹

---

⁵⁹ ÁBTL 3.1.5. O-17011, 94–95.

⁶⁰ USEP – United States Escape Program (az amerikai kormány menekülteket segélyező szerve)
Címük: Wien IX. Frankplatz 3. Soós K.: 1956 i. m. 124.

⁶¹ ÁBTL 3.1.5. O-17011, 97–98.

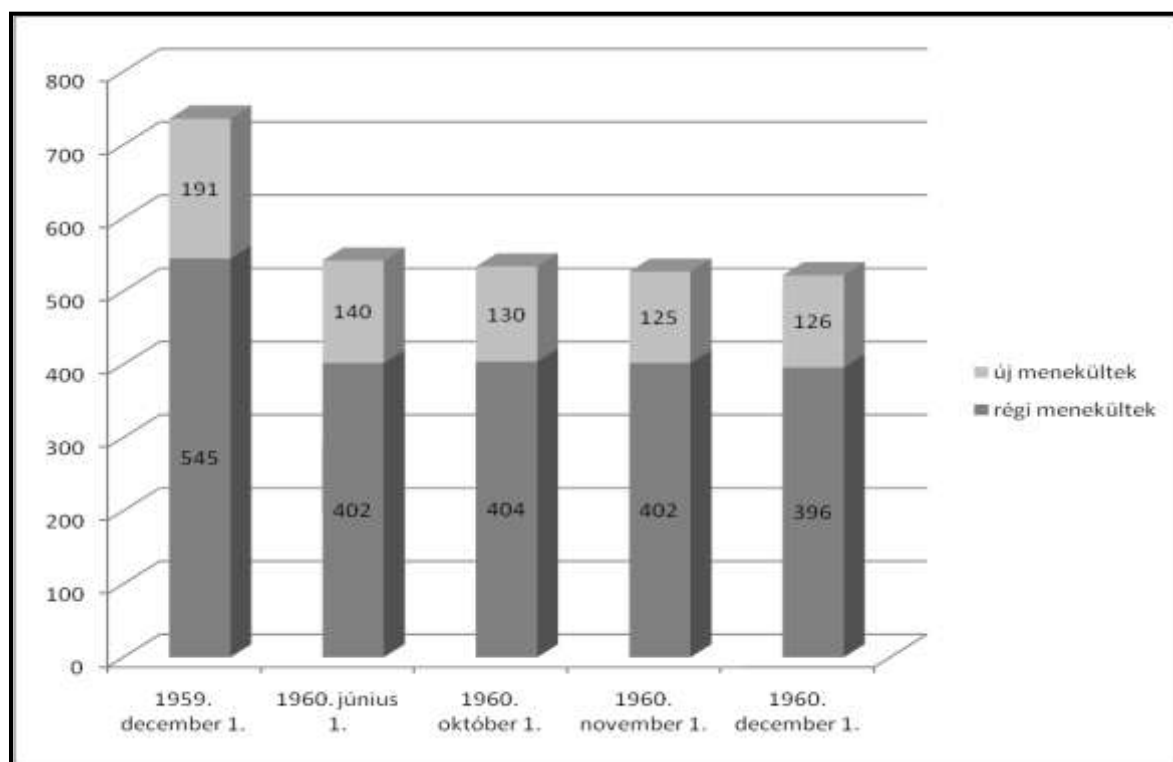

Magyarázó oldalpár a magyar kivándorlók számára készített kiadványból⁶² (Forrás: Országos Széchényi Könyvtár, OA 21.015)

1958 és 1960 között nagyarányú kivándorlás történt, hiszen 1960-ban a Salzburgi Érsekség területén már csak körülbelül 500 magyarról tájékoztat az érseki adminisztráció kimutatása. Ebben találhatunk egy új információt is, miszerint egy Bad Gasteinben működő leányotthonban 15 magyar menekült élt, közöttük egy bizonyos Marosi atya szolgált.⁶³ Az állami közigazgatás valamennyivel több, mint 500 magyarról ad számot.

⁶² Some facts i. m. 6-7.

⁶³ AES EB Rohrachter, 19/15. Zu Punkt 25 der österr. Bischofskonferenz 1960/II. Ungarnflüchtlinge.

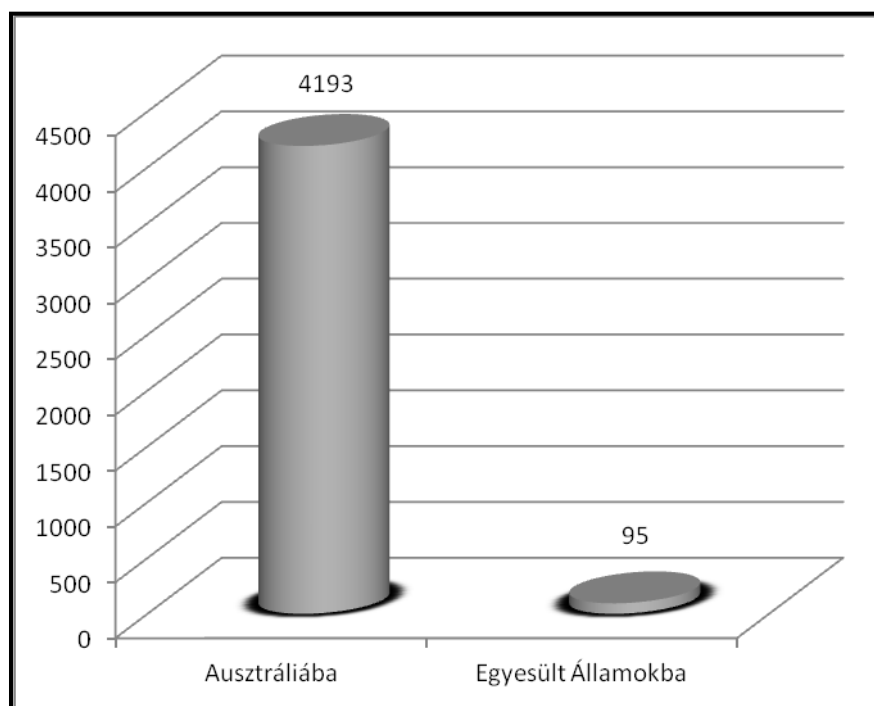

Magyar menekültek (fő) a salzburgi tartományban (1959–1960)

Forrás: Salzburger Landesarchiv (a továbbiakban: SLA) Landesamt für Umsiedlung, Statistik (Karton 169)

A statisztikák alapján tehát egyértelműen megállapítható, hogy 1960-ra a magyarok többsége kivándorolt Salzburgból, a több ezres létszám pár száz főre csökkent. Kutatásaim során összesen 4288 kivándorlási kartont számoltam össze a Salzburgi Tartományi Levéltárban. Ezeknek több mint 99%-a az Ausztráliába, a maradék pedig az Egyesült Államokba való kivándorlásról szól.⁶⁴ Ezek a kartonok minden bizonnyal hiányosak, hiszen az előző oldalakon ismertetett újságcikkek jóval nagyobb számú csoportokról tudósítottak, akik vízumot kaptak az Egyesült Államokba.

⁶⁴ SLA Landesamt für Umsiedlung, Ungarn nach Australien (Karton 27–29); Auswanderer-Kartei: Ungarn nach Australien (Karton 30–42).

Magyarok kivándorlása (fő) Salzburgból 1956 után

Forrás: SLA Landesamt für Umsiedlung, Ungarn nach Australien (Karton 27–29); Auswanderer-Kartei: Ungarn nach Australien (Karton 30–42).

Magyar kulturális, vallási és egyesületi élet Salzburgban 1960 után

A salzburgi Magyar Kultúr Egylet 1977-es megalakulása előtti időszakból kutatásaim során csak elvétve találtam egy-egy adatot a salzburgi magyar kulturális életről 1956 után. Így a Bornemisza Péter Társaság 1966 folyamán többek között Salzburgban is rendezett egy Szabó Zoltán-irodalmi szalont.

A Bornemisza Péter Társaság 1960 márciusában alakult, titkára a kezdetektől fogva Szépfalusi István volt. A Társaság a magyar művelődés szolgálatára és az igényes közönség szellemi tájékoztatására vállalkozott. Szépfalusinak köszönhetően

a Társaság magas színvonalú előadásai rendszeressé váltak, intézményesültek, megbecsülésre és tekintélyre tettek szert.⁶⁵

A hetvenes években Czjzekné Toldalagi Éva a salzburgi *Otto-Müller-Verlag*-nál Pilinszky- és Szilágyi Domokos-kötetet⁶⁶ jelentetett meg, de antológiák és rádióadások kedvelt műfordítója is volt. A *Neue Siebenbürgisch-Ungarische Lyrik*⁶⁷ című német nyelvű antológia Szépfalusi István⁶⁸ szerkesztésében, Sütő András előszavával 1974-ben jelent meg a salzburgi ugyancsak az *Otto-Müller-Verlag* kiadásában.⁶⁹

A hetvenes évek elején a salzburgi magyarok számára új lehetőséget kínált Farkas András halleini szemorvos tevékenysége. Farkas rendelőjét ekkor már magyar betegek is felkeresték, ezért arra gondolt, hogy jó lenne a Salzburg és környékén élő magyaroknak irodalmi összejöveteleket rendezni. Az irodalmi estek során Farkas a magyar irodalom kiemelkedő alakjai, így többek között Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, József Attila verseit olvasta fel. A szemorvosi rendelőben

---

⁶⁵ Borbándi Gy.: A magyar emigráció i. m. II. 113.

⁶⁶ János Pilinszky: Großstadt-Ikonen. Ausgewählte Dichtungen und Essays (Übertr. v.: Eva Czjzek). Salzburg 1971.; Domonkos Szilágyi: Enzyklopädie des Fiebers. (Übers. von Eva u. Roman Czjzek) Salzburg 1977.

⁶⁷ Neue siebenbürgisch-ungarische Lyrik. Ausgew. v. István Szépfalusi. Salzburg 1974.

⁶⁸ Szépfalusi István (Budapest, 1932 – Bécs, 2000) evangélikus lelkész, egyetemi tanár, az Ausztriai Evangélikus Egyház Magyar Lelkigondozó Szolgálatának vezetője, szerkesztő, a Bornemisza Péter Társaság alapító titkára. 1950 és 1955 között teológiai tanulmányokat folytatott Sopronban és Budapesten. Osztrák állampolgár lévén 1955-ben édesanyja szülővárosába, Bécsbe költözött. 1956-tól az osztrák evangélikus egyház magyar lelkésze. 1962–1968-ban a Grazi Egyetem történelem és tolmács szakán tanult. 1975-től a Bécsi Egyetem tolmács- és fordítóintézete magyar tagozatának lektora. Feleségével, Wanner Mártával a magyar irodalom ausztriai megismertetésén fáradozott. Az Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia és az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem vezetőinek egyike volt. 1960-ban egyik alapítója a bécsi Bornemisza Péter Társaságnak, amelynek a kezdetektől titkára volt. Szociográfiai kutatómunkát végzett Ausztriában. Írásai a többi között az Új Látóhatárban, az Irodalmi Újságban, a Katolikus Szemlében, az Útitársban, a bécsi Magyar Híradóban, a Bécsi Naplóban jelentek meg. Borbándi Gyula: Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia. Bp. 1992. 345–346. és Kászoni Z.: A kölcsönös i. m.

⁶⁹ Kászoni Z.: A kölcsönös i. m.

havonta megrendezett összejövetelekre egyre több érdeklődő érkezett, a látogatók száma 15 és 25 fő között váltakozott.⁷⁰

Viszonylag későn, a hetvenes évek közepén merült fel egy salzburgi magyar egyesület alapításának gondolata. Az egyesület vezetését Theodor Albert⁷¹ vállalta magára, aki feladatának tartotta a magyar kultúra terjesztését. A kultúrkört a salzburgi *Mozarteum* körül képzelte el kialakítani. Theodor Albert – saját bevallása szerint – a Salzburgban élő magyarok körében közmegebecsülésnek örvendett. A salzburgi magyar csoport megalakításához tehát elvben minden feltétel adott volt: a vezető személye és a helyszínek is. Az összejöveteleket Albert lakásán, valamint egy bizonyos Mayerhofer nevű úr⁷² vendéglőjében tervezték lebonyolítani. A nagyobb rendezvényeket pedig az *Österreichischer Hof*⁷³ nevű szálló nagytermében tartották volna. Theodor Albert a rendszeres összejöveteleket a szombati napra tervezte.⁷⁴ Sem írásbeli, sem szóbeli forrást nem sikerült arra vonatkozólag találnunk, hogy ezek az elképzelések megvalósultak-e.

A bécsi magyar nagykövetség eleinte fenntartásokkal fogadta Theodor Albert személyét. Egyrészt félték attól, hogy Albert valamely „osztrák vagy nyugat-német szerv »biztatása« alapján” akart magyar csoportot alakítani Salzburgban.⁷⁵ Másrészt abbéli aggályaiknak is hangot adtak, hogy a Salzburgban élő jobboldali menekültek az egyesület tagjaivá válnak, majd új csoportot alakítva befolyásolják például a

---

⁷⁰ Dr. Farkas András írásbeli közlése. Oberalm, 2010. május 31.

⁷¹ Theodor Albert tolmács. Ausztriában született egy Magyarországra akkreditált osztrák diplomata fiaként. Iskoláit Magyarországon végezte. Mind Magyarországon, mind Ausztriában rendkívül kiterjedt és magas szintű kapcsolatokkal rendelkezett. Foglalkozott a magyar nyelv tanításával is, tanítványai részére pedig lakásán több vitaestet rendezett, különböző témákról. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) XIX-J-1-j Ausztria TÜK iratok 1975., 36. d. 10-1-005887 Theodor Albert, mint egy esetleges salzburgi csoport vezetője. 165/1975.

⁷² Mayerhoferről annyit tudni, hogy felesége magyar volt. MOL XIX-J-1-j, 36. d. 10-1-005887, 165/1975.

⁷³ A szálloda akkori tulajdonosa egy magyar gróf, Theodor Albert jó barátja volt. MOL XIX-J-1-j, 36. d. 10-1-005887, 165/1975.

⁷⁴ MOL XIX-J-1-j, 36. d. 10-1-005887, 165/1975.

⁷⁵ Uo.

linzieket is.⁷⁶ Egy 1976. október 29-én, a bécsi nagykövetségen kelt szigorúan titkos iratban már az alábbiakat olvassuk: „egy salzburgi magyar csoport (vagy) egyesület megalakítását már nem lehetett tovább megakadályozni, még akkor sem, ha a leendő egyesülés vezetője (de legalábbis szellemi vezetője) Theodor Albert lesz.”⁷⁷

1976. október 15-én egy salzburgi magyar bál előtt került sor az említett Mayerhoferrel való tárgyalásra. Ezen a Magyarok Világszövetsége részéről Szabó Zoltán és Kádár Józsefné, a bécsi nagykövetség részéről pedig Hegyi Tamás nagykövetségi titkár vett részt. Mayerhofer elfogadta a felkínált álláspontot, amely szerint a salzburgi csoport önállóan és függetlenül, alakul majd meg, de munkája során együttműködik a linzi csoporttal, illetve a többi magyar egyesülettel.⁷⁸

Albertet Hegyi Tamás titkár fogadta 1976. október 25-én a nagykövetségen. Ekkor Albert elmondta, hogy különbség van az ő körülötte és a Mayerhofer körül csoportosuló társaság között. Az Albert-féle csoporthoz főként magas beosztású értelmiségiek tartoztak, akiknek kulturális igénye magasabb szintű volt, mint a Mayerhoferhez tartozó személyeké. Albert közölte, hogy az ő társaságának Mayerhofer vendéglője sem felelne meg törzshelyül, mivel ők nem annyira bálók és cigányzenés estek megrendezésére, mint inkább koncertekre, költői estekre, továbbá ismeretterjesztő előadásokra tartanak igényt. Itt a zenei programok nyelve főként a német, esetleg mindkét nyelv lett volna. E programokhoz csatlakozott volna a Salzburgban működő Osztrák–Lengyel Baráti Társaság helyi csoportja is.⁷⁹

Ezen előzmények után 1977. április 23-án alakult meg a Magyar Kultúr Egylet (*Ungarischer Kulturverein*, Salzburg) Salzburgban, amelynek célja a magyar kultúra

---

⁷⁶ MOL XIX-J-1-j, 36. d. 10-1-005887, 005887/1975.; A linziek egyesülete a Felső-Ausztriai Magyarok Kultúregyesülete (*Kulturverein der ungarischen Sprachgruppe in Oberösterreich*) 1966-ban alakult. *Szépfalusi I.*: Lássátok i. m. 267.

⁷⁷ MOL XIX-J-1-j Ausztria TÜK iratok 1976., 28. d. 10-1 005385 Theodor Albert, mint egy esetleges salzburgi magyar csoport vezetője.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Uo.

ápolása volt. Első rendezvényeik egyikét 1977. október 13-án, a *Hotel Pitter*-ben⁸⁰ rendezték meg, ahova borkóstolóra hívták meg a salzburgi magyarokat. Az est során a budapesti Rajkó-zenekar is fellépett.⁸¹

Biza László a salzburgi magyar közösség élete végig tevékeny tagja szerint a Theodor Albert-féle egyesület nem volt túl aktív.⁸² Albertre Biza úgy emlékezett vissza, mint aki a hivatalos ügyekben, főként tolmácsként segítette a magyarokat. Továbbá hozzáfűzte, hogy ők mindig összejártak, voltak közös baráti társaságaik. „Együtt voltunk... én hol ide mentem, hol odamentem, hol valakinek segítettem átfordítani valamit. Volt, akinek szereztem állást.” – emlékezett Biza.⁸³ Véghy Károly – beszélgetésünk során – a programok között egy teadélutánt is említett, amelyet általában szombaton tartottak 20 és 45 fő közötti résztvevővel.⁸⁴ A résztvevők számából kiindulva minden bizonnyal 1960 után kerülhetett sor ezekre a teadélutánokra, amikor a magyarság már megfogyatkozott Salzburgban.

A salzburgi magyar emigráció történetében fontos tényező, hogy az 1960-as, 1970-es években már két generáció élt együtt: az 1944–1945 során és az 1956-os forradalom és szabadságharc után kimenekültek. Biza visszaemlékezése szerint a két csoport tagjai nem barátkoztak egymással, mivel a régi- és az új menekültek más-más életszínvonalon éltek. A régi menekültek főként a felső társadalmi osztályokból származtak, szemben az „ötvenhatosokkal”.⁸⁵ A két csoport között – Véghy megfogalmazása szerint – „egy láthatatlan, vastag fal volt”. A régi menekültek nem

---

⁸⁰ 5020 Salzburg, Rainerstraße 6-8.

⁸¹ *Szépfalusi István*: Lássatok, halljátok egymást! Mai magyarok Ausztriában. Bp. 1992. 343–344.

⁸² Biza László nekrológja. <http://www.salzburgi-magyar-koer.org/index.php?view=article&catid=30%3Aazegyesulet&id=236%3Abucsuzunk&format=pdf&lang=de>, 2012. május 6.

⁸³ Interjú Biza Lászlóval. Salzburg, 2009. január 13. Készítette: Erdős Kristóf. (a továbbiakban: Biza-interjú).

⁸⁴ Véghy-interjú.

⁸⁵ Biza-interjú.

bíztak meg az újakban, úgy gondolták, hogy őket a kommunista rendszer küldte megfigyelőnek – emlékezett vissza a református lelkész.⁸⁶

A magyar katolikusok vallási életét Mihályfi János szervezte. Ő egészen 1986-os haláláig minden vasárnap tartott magyar misét körülbelül 30–40 embernek – emlékezett vissza Biza László, aki húsz éven át a közösség kántora volt.⁸⁷ A magyar reformátusok közötti szolgálatot továbbra is Véghy Károly végezte. Ő nem csak Salzburg magyar reformátusainak tartott istentiszteletet, hanem sokáig több száz kilométert levezetett vasárnaponként, ilyenkor öt istentiszteletet tartott Felső-Ausztriában: Linz és Steyr városában.⁸⁸ Az ausztriai Magyar Református Lelkigondozó Szolgálat 1968-as évi jelentését olvasva megtudhatjuk, hogy Salzburgban a református istentiszteleteken általában 40-en vettek részt. A Szolgálat az evangélium hirdetése mellett fő feladatának a gyülekezeti tagok körében végzett rendszeres családlátogatásokat tartotta, továbbá a betegek felkeresését.⁸⁹

A hetvenes–nyolcvanas évek során változás következett be a salzburgi magyar vallási életben is. Véghy Károly református lelkész elköltözött Salzburgból, és 1970–1988 között Voralbergben szolgált. 1986. november 22-én pedig meghalt Mihályfi János Salzburg magyar katolikus lelkésze. Szépfalusi István havonta Bécsből utazott Salzburgba istentiszteleteket tartani, ahová magyar katolikusok is jártak. Az istentiszteleteknek a *Christuskirche*⁹⁰ adott helyet. 1987-ben új katolikus lelkészt

---

⁸⁶ Véghy-interjú.

⁸⁷ Biza-interjú.

⁸⁸ Véghy-interjú.

⁸⁹ Karoly Veghy – Mihaly Soos: Rechenschaftsbericht 1968 des Seelsorgedienstes der ungarischen Reformierten in Österreich. ÁBTL 3.2.4. K-2269. Az összefoglalót a holland református egyház különbizottsága részére készítette a két református lelkész szerző. ÁBTL 3.2.4. K-2269, 70. Az összefoglaló magyar fordítása megtalálható: MOL XIX-J-1-j, 19. d. 10-2-002642 Az ausztriai magyar református egyház beszámoló jelentés az 1968-as évről.

⁹⁰ 5020 Salzburg, Schwarzstraße 25.

kaptak a salzburgi magyarok: Bognár Vilmos atya tíz éven keresztül szolgált Salzburgban.⁹¹

A magyar állambiztonság működése Salzburgban a hatvanas évek végén

Véghy Károly visszaemlékezése szerint az emigráns magyarok közül sokan sejtették vagy esetleg tudták is, hogy vannak közöttük „figyelők”, akik rendszeresen jelentenek.⁹² Levéltári kutatásaim során foglalkoztam a BM III/I. Csoportfőnökség Salzburgban végzett operatív, hírszerző munkájával is. A fennmaradt dokumentumokból kirajzolódott egy ügynökbeszervezési kísérlet története: a kiszemelt áldozat maga a salzburgi református lelkész, Véghy Károly volt.

A lelkészt az állambiztonság „Anderson Lancelot” fedőnévvel illette. Rajos Pál rendőr őrnagy egy Budapesten, 1970. december 19-én kelt javaslata foglalja össze a legjobban a történetet: „Anderson Lancelot osztrák állampolgárságú ref. lelkészt 1967. október óta tanulmányoztuk [...] LANCELOT-tal a bécsi főrezidentúra útján személyes kapcsolatba léptünk és az ily módon megkezdett személyes tanulmányozásának adatai, csak részben erősítették meg elsődleges ismereteinket és hozzáfűzött reményeinket.

Megállapítottuk, hogy személyi tulajdonságainál fogva nem alkalmas arra, hogy jelöltként kezeljük. A kapcsolat során, amikor konkrétabb témák merültek fel, félelme fokozódott. Kapcsolatáról beszámolt egyházi felettesének, majd a kapcsolatot saját kezdeményezésére megszakította.

Egyházi elhelyezkedése periférikus, azonban egyházi és egyházpolitikai jellegű hivatalos beszámolóinak megszerzésére más operatív úton lehetőségünk van.

---

⁹¹ Véghy-interjú és telefoninterjú Schwarz Máriával. Budapest-Salzburg, 2010. április 27., 2010. május 3. Készítette: Erdős Kristóf. (a továbbiakban: Schwarz-interjú).

⁹² Véghy-interjú.

A fentiek alapján jelenleg nem látszik szükségesnek LANCELOT-tal jelöltként foglalkozni, ezért javasoljuk anyagának irattárba való helyezését.”⁹³

Véghy Károly a beutazási engedély kérelmezése során került az állambiztonság hálójába. Osztrák állampolgárként ezt a kérelmet a Magyar Népköztársaság bécsi nagykövetségén kellett intéznie, ezért 1967. október 4-én délelőtt bement a követségre, és találkozott Posztós Vincével, aki rendőr alezredesként a BM III/I. Hírszerző Csoportfőnökség tisztje volt. Ekkor Posztós – aki „Kerekes” fedőnévvel szerepel az állambiztonság irataiban – megkezdte a „személyes tanulmányozást”, amelyhez ürügyként a linzi magyar kultúrcsoportról való beszélgetést használta.

Egy 1968. június 29-én Bécsben kelt jelentés végére „Kerekes” a következő megjegyzést fűzte: „Az egyesület ügye jó lehetőség ANDERSON-nal való kapcsolat elmélyítésére és információ szerzésre. Mint gondolatot vetném fel, hogy egyik beutazásakor az egyesületről történő érdeklődés ürügyén, valaki részünkről a Világszövetség nevében, otthon is kapcsolatot létesíthetne vele.”⁹⁴

1968 nyarától tehát két célt tűzött ki az állambiztonság Véghy Károly ügyében: a vele való „személyes kapcsolat elmélyítését”, valamint a magyarországi találkozó megszervezését. Véghyre többek között a következő ügynöki munkát akarták bízni: „Lancelot beszerzése esetén értékes segítséget nyújthat az NSZK ellen irányuló hírszerző munkánkban is. Rendszeresen átmehet az NSZK-ba, tárgyalhat különböző egyházi, emigráns szervezetekkel”.⁹⁵

Posztós Vince 1969. június 2-án délután 2 órakor kereste fel lakásán Véghy Károlyt, a látogatás fő célja egy magyarországi találkozó megbeszélése volt. Posztós helyszíneként először Budapestet, majd végül Győrt ajánlotta. A találkozóra 1969. június 22-én vasárnap 12 órakor került volna sor, a győri Vörös Csillag Szálló

---

⁹³ ÁBTL 3.2.4. K-2269, 93.

⁹⁴ ÁBTL 3.2.4. K-2269, 28.

⁹⁵ ÁBTL 3.2.4. K-2269, 34.

presszóhelyiségében.⁹⁶ Véghy Károly visszaemlékezése szerint a magyarországi találkozón kívül valamiféle munka is szóba került a beszélgetés során. Véghy valami rosszat sejtett,⁹⁷ amit Posztós is észrevett: „Határozottan látszott, hogy nem szívesen fogadja az otthoni találkozót, amit kifejezésre is juttatott.”⁹⁸ A magyarországi találkozó Véghy ellenállásának következtében meg is hiúsult. Ezután Véghy Gyenge Imre református püspökhöz, a felsőőri (oberwarti) gyülekezet lelkészéhez fordult. Gyenge bement a bécsi nagykövetségre, ahol megkérte az illetékeseket, hogy Véghyt ne zaklassák többet.⁹⁹ Az állambiztonsági iratokban egy 1969. július 24-i bécsi jelentésben ezt olvassuk: „A. Lancelot a salzburgi beszélgetés után felkereste Frazer¹⁰⁰ és beszámolt neki a látogatásról. Elmondta, hogy felajánlottuk neki a győri találkozót, amelyre nem jött el és nem is fog eljönni.”¹⁰¹ Az ügynökbeszervezési kísérlet kudarcba fulladt.

Epilógus

A rendelkezésre álló források alapján törekedtem a salzburgi magyar emigráció 1956 utáni történetét minél részletesebben feltárni. A modernkori történelemmel foglalkozók legtöbbször forrásbőséggel küzdenek, szemben a korábbi korok kutatóival. Jelen esetben szintén számos forrásra bukkantunk azonban sok helyütt ezek csupán önálló mozaikok maradtak, számos részlet, összefüggés feltáratlan

---

⁹⁶ ÁBTL 3.2.4. K-2269, 80. Véghy Károly visszaemlékezése megerősíti a tervezett magyarországi találkozó helyszínével kapcsolatos információt. Véghy-interjú.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ ÁBTL 3.2.4. K-2269, 83.

⁹⁹ Véghy-interjú.

¹⁰⁰ Az ÁBTL-ben jelenleg őrzött iratok alapján Frazer azonosítása sikertelen volt.

¹⁰¹ ÁBTL 3.2.4. K-2269, 89.

maradt. Így például nem sikerült feloldani az egyes statisztikák közötti ellentmondásokat.

A feltárt forrásokból kiderült, hogy a legtöbb magyar számára Salzburg egy átmeneti otthont jelentett, néhány évet töltöttek el a városban, majd továbbvándoroltak. A több ezres magyar létszám drasztikusan csökkent: 1960-ban már csak néhány száz magyar élt Salzburgban. Az évtizedek alatt állandóan fogyatkozó magyarság azonban fontosnak tartotta nemzeti identitásának, kultúrájának ápolását, amelyet az egyesületek, közösségek alapítása is jelez.

A magyarországi kommunista diktatúra próbálta belülről bomlasztani a salzburgi magyar emigrációt. Előfordulhat, hogy a további kutatások során újabb szervezési kísérletek történetét sikerül majd feltárni. Ugyanis a magyar állambiztonságnak Ausztriával szembeni első és legfontosabb feladata az ügynökök szervezése, illetve odatelepítése volt. Mások mellett Ausztriát, mint a magyar emigránsokat befogadó országot is állandó megfigyelés alatt tartották, de ahogy az előző példa is mutatja, megfigyelték az országban működő magyar emigráns szervezeteket és személyeket is.¹⁰²

A diktatúra bukása után, 1993-ban a magyar emigránsok ismét egyesületet alapítottak, Bognár Vilmos atya és mások mellett Major Zsófia vezetésével.¹⁰³ A Salzburgi Magyar Kör alapszabálya szerint „a magyar kultúra ápolására és támogatására alakult. Ezen elsősorban a tudomány, az irodalom, a zene és a képzőművészet, valamint a magyar nyelv és népszokások ápolását kell érteni.”¹⁰⁴ A Kör virágkorát Schwarz Mária elnöksége idején élte. Schwarz 1997-től aktív munkájával fellendítette a kör életét, kulturális rendezvényekre került sor,

---

¹⁰² Sz. Kovács Éva: Néhány gondolat az egykori magyar állambiztonság működéséről. (Elvek, eszközök, akciók). Levéltári Szemle 61. (2011: 1. sz.) 9–10.

¹⁰³ Történetünk. http://www.salzburgi-magyar-koer.org/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=62&lang=hu, 2012. május 6.

¹⁰⁴ A Kör alapszabálya: www.salzburgi-magyar-koer.org/index.php?option=com_content&view=article&id=74&Itemid=72&lang=de, 2012. május 6.

magyarországi rendezők, színművészek, történészek tartottak előadást, továbbá vendégük volt a salzburgi magyar konzul, Elisabeth Wassibauer is. Az évek során felléptek a salzburgi *Mozarteum* hallgatói, valamint a 2002-es karácsonyi ünnepségen a Kecskeméti Piarista Gimnázium énekkara is. További újdonságnak számított a salzburgi magyar könyvtár, amely néhány évig működött Wassibauer konzulasszony jóvoltából a konzulátus épületében.¹⁰⁵

A kör új vezetője öt év után, 2002-ben Karsay Péter lett, Schwarz Máriát pedig tiszteletbeli elnökké választották. Legfontosabb feladatuknak a fiatalabb generációk megnyerését, és a szervezet ismeretségi fokának növelését tekintették. *Hungarica* címmel magyar rádióműsor is indult Salzburgban a *Radiofabrik* nevű civil adó hullámhosszán, amelynek célkitűzései között szerepelt, hogy felvállalja és teljesítse az identitásmegőrző és a magyar kultúrát ápoló szerepet. A műsor 2006-ban szűnt meg.¹⁰⁶

A jelenlegi Salzburgi Magyar Kör a salzburgi magyar tradíció folytatójának tekinti magát. A rendezvényekre körülbelül 120 meghívót küldenek ki, de csupán 15–30 fő vesz részt rajtuk, a létszám az idő előrehaladtával mindig csökken, mivel sok idős tagja van a Körnek. A jelenlegi állandó programok között szerepel a havi rendszerességgel megtartott *törzsasztal* nevű összejövetel. A törzsasztal egy kötetlen, nem moderált találkozási lehetőség, ahol időtől, évszaktól függően 6–16 magyar jön össze. A Kör emellett továbbra is megemlékezéseket tart a nemzeti ünnepek – március 15., augusztus 20., október 23. – alkalmával.

A salzburgi magyar vallási élet programjai között jelenleg csupán a havi rendszerességgel megtartott római katolikus szentmisét találjuk meg, amelyet az Orsolyita Gimnázium kápolnájában tartanak. Mivel Salzburgban már nem működik

---

¹⁰⁵ Schwarz-interjú.

¹⁰⁶ *Hungarica Salzburg*: radiohungarica.com, 2010. július 16.

magyar katolikus pap, a szentmiséket 2007-től kezdve a bécsi magyar főlelkész, Simon Ferenc esperes celebrálja.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Karsay Péter szóbeli közlései (Salzburg, 2008. október).

Kristóf Erdős

'WE WERE TOGETHER...' HUNGARIANS IN SALZBURG, 1956–1990

This research paper delves into the history of the so-called 1956 'new' refugees (*Neuflüchtlinge*) of the Hungarian community of Salzburg until the regime change in 1990. The influx of refugees started on November 4th, 1956. On this day, approximately 6000 people arrived in Austria. They had mainly political reasons to emigrate: they feared retribution, repression and restoration of dictatorship. However, some people emigrated due to economical reasons. The first refugees – two officers and 48 border guards – arrived in Salzburg on November 8th, 1956. The majority of the incoming Hungarians were placed at a camp in Siezenheim, near Salzburg. We found more descriptions of this camp during our research done in Salzburg and Budapest. In the history of the Hungarian community of Salzburg, further emigration is an important element. The overwhelming majority of 4000–5000 Hungarian refugees considered Salzburg a 'transit home', because Austria could host such a large number of people just for a certain period of time. Emigration files say that most of them emigrated further to Australia. According to the statistics of state and church administration, we can say it for certain that by 1960 the number of Hungarian refugees had dropped to some 500. From the 1960s to the present day, Hungarians living in Salzburg have preserved their Hungarian identity in associations.